

STEM IN DE STAD. Gastvrijheid, gemeenschap, geloof.

Inleiding, wat vooraf ging

Het was een vreugdevolle dag, toen op 26 maart 1996 aan de Nieuwe Groenmarkt in hartje Haarlem de deuren van *Stem in de Stad* open gingen. Burgemeester Jaap Pop verrichtte de opening door een grote, kartonnen sleutel te overhandigen aan de eerste bezoeker van het Aanloopcentrum, Piet Houweling. 'Kleine Piet' stak de sleutel symbolisch in het slot en met hem betraden op dat moment de andere gasten, de vrijwilligers en de vele genodigden het pand nummer 10. Tot het moment van deze opening waren we gehuisvest op Gedempte Oude Gracht 104, in een wijkgebouw van de Hervormde Wijkgemeente-Centrum. Dáár is in 1987 ons diaconale werk begonnen. Het heette toen Sociaal Basis Pastoraat (SBP), een werksoort van de Nederlandse Hervormde Kerk te Haarlem.

Pionieren

Gedempte Oude Gracht 104, de eerste concrete plek van het SBP, gaf meteen dynamiek aan het werk. Het pionieren van dat eerste uur heeft ons nooit verlaten. In oktober 1987 gingen we van start met het Aanloopcentrum, nu al weer een van de oudste inloophuizen in Nederland. In februari 1989 startte de afdeling Kerk en Asielzoekers en in 1989 begonnen we aarzelend aan het gesprek met de Haarlemse moslimgemeenschappen.

Het contact met het dekenaat van de Rooms-katholieke Kerk in Haarlem was intussen in volle gang. Trekker aan die kant was diaken Dirk Visser, lid van de dekenale staf. Er volgden jaren van intensief onderhandelen om het Hervormde Sociaal Basis Pastoraat om te bouwen tot een oecumenisch-diaconale stichting en daarbij de rooms-katholieke inbreng te vergroten. Iedereen was dan ook verheugd toen op 13 januari 1995 de stichtingsacte bij de notaris werd getekend, het oecumenisch diaconaal centrum 'Stem in de Stad' was een feit.

Lezend en bladerend in oude documenten en jaarverslagen komen we veel enthousiasme tegen. De tijdgeest was er naar. Oecumene, d.i. het samen willen werken met andere kerken dan die van je eigen nest en nestgeur, stond nog redelijk hoog in het vaandel van de afzonderlijke kerken. Zeker waar het de diaconie en het sociale engagement van de kerken betreft, die doe je in ieder geval sámen. De initiatiefnemers van Stem in de Stad hadden de wind mee. ¹⁾ Tégen het tij van kerkelijke teruggang en afbrokkeling in wilden de oprichters ook iets niéuws neerzetten. Kerken sluiten, als het moet 'ja', en met pijn in het hart, maar ook nieuw, vooral diaconaal kerkenwerk samen beginnen. Eén van de basisrapporten citeert op het schutblad de dichter Willem Barnard (1920 - 2010). ²⁾

¹⁾ *De initiatiefnemers zijn: De Protestantse Gemeente te Haarlem (voorheen de Nederlandse Hervormde Kerk te Haarlem en de Gereformeerde Kerk van Haarlem-Oost, het dekenaat van de Rooms-katholieke Kerk in Haarlem, de Vincentiusvereniging en de Groenmarktparochie. De andere oecumenische kerken in Haarlem t.w. de Doopsgezinde Kerk, de Lutherse kerk, de Werkgemeenschap van Remonstranten en Vrijzinnige Protestanten zijn nauw verbonden met Stem in de Stad. Ook kerken uit de directe omgeving (hun diaconieën en hun parochieel-charitatieve instellingen) dragen het werk een warm hart toe.*

²⁾ *'Stem in de Stad, de Groenmarktgemeenschap als een oecumenische, diakonale en vierende geloofsgemeenschap. Rapportage aan: de deken*

*... een kerk in de stad
als een toevlucht.*

*Dat er weer geest zal zijn,
bloed en verbroedering,
brood en toenadering,
woorden en wijn.*

*Een lichaam ademend,
een open plek in het
bos van de binnenstad,
als een lichtpunt.*

Visie en missie, en het concrete werk

Sinds dat mooie begin in maart 1996 is het werk gegroeid, stapje voor stapje. Nieuwe diaconale afdelingen ontstonden, talloze vrijwilligers gingen mee doen, maar vooral, veel mensen in nood vonden hun weg naar Stem in de Stad.

Onze visie: Het goede leven in de stad voor ieder mensenkind
Onze missie: Dichtbij mensen zijn, vooral mensen in nood

De visie en de missie worden concreet vorm gegeven in zeven diaconale afdelingen:

- **Aanloopcentrum**, een gastvrije plek in het hart van de stad.
- **Diaconaal Werk**, voor mensen die te maken hebben met armoede en social uitsluiting
- **Asielzoekers en Vluchtelingen**, concrete hulp, opvang en Wereldhuis.
- **Eetvoorziening**, gratis maaltijdverstrekking aan mensen die geen geld hebben, vaak daklozen/of verslaafde mensen.
- **Straatpastoraat**, aandacht en zorg voor mensen die op straat leven.
- **Multireligieus Haarlem**, voor de samenwerking met andere religies. Stem in de Stad ondersteunt ook het *Haarlems Beraad van Religies*.
- **Religie, Cultuur en Spiritualiteit**, draagt zorg voor de vierende en bezinnende activiteiten van Stem in de Stad.

Al dit werk wordt mogelijk gemaakt door 160 vrijwillige medewerkers, die op hun beurt worden bijgestaan door 9 beroepskrachten (6.4 fte). In onze jaarverslagen is te lezen wat de verschillende afdelingen doen en gedaan hebben. Hier zijn ook statistieken en grafieken te vinden, die laten zien hoeveel mensen er bij ons werk betrokken zijn. In het jaar 2009 bijvoorbeeld waren er 850 diaconale relaties, d.w.z. dat we dit aantal mensen op de een of andere manier hebben bijgestaan.

van Haarlem, van: Commissie Kerken Binnenstad Haarlem (C.K.B.H.), augustus 1991'. De titel van dit vroege beleidsstuk zal straks ook de officiële naam worden. Bedenker ervan is Ko Schuurmans, liturgisch beleidsmedewerker van het bisdom Haarlem.

Inhoudelijk cirkelt het concrete, diaconale werk van Stem in de Stad rond drie centrale begrippen : *gastvrijheid, gemeenschap en geloof*. Hierna zullen we deze belangrijke trefwoorden kort typeren en omschrijven. Samen met andere diaconale thema's liggen ze ten grondslag aan onze visie en onze missie.

Gastvrijheid

Met gewoon gastvrij te zijn zijn we begonnen in 1987, en dit uitnodigende begrip maakt tot vandaag het hart van ons werk uit. 'Kerk als herberg' noemden we het ook wel. Gewoon je deuren openzetten, zomaar voor iedereen. Een plaats waar iedereen zichzelf mag zijn. Pastorale en/of diaconale broedplaatsen zijn het, waar niet een of andere psychologische therapie centraal staat, maar in eerste instantie gewoon een kop koffie en een luisterend oor. Plaatsen waar niet een professioneel sfeertje heerst en waar niet het institutionele van afdruipt. Laagdrempelige plaatsen van ontmoeting, waar vooral mensen die letterlijk en figuurlijk in de kou zijn komen te staan een luisterend oor vinden.

Want er zijn tallozen, mannen, vrouwen en kinderen die langs 's heren wegen gaan en moe zijn, geen plaats meer hebben, uitgerangeerd, aan de kant geschoven, verslaafd of versloofd. Er is op hen ingebeukt, ze lopen verdwaald. De levensweg van mensen gaat vaak over enorme hobbels. En dan zoeken we een herberg.

Hij zei: 'Laatst zat ik een tijd in de gevangenis. Op een celdeur zit aan de buitenkant een kaart met gegevens. Ik moest daar ook op invullen bij welk geloof ik hoorde. Ik heb toen ingevuld: kind van God. Maar dat vonden ze niet goed. Tot en met de directeur ben ik daar over bezig geweest, tenslotte was hij het er mee eens. Ik ben nu een kind van God met toestemming van de directeur.'

Gastvrijheid is een prachtig woord. De gast die bij jou binnenkomt voelt zich vrij en op haar gemak, er is vrijheid voor de gast. We kennen dat wel. Je komt ergens binnen en meteen voel je of je welkom bent of niet, of er een prettige sfeer hangt of niet. De Duitse taal heeft er ook een mooi woord voor, *Gastfreundschaft*, vriendschap voor de gast. Dat is goed getypeerd, want als gast en gastheer- of vrouw geen vrienden zijn of worden, dan loopt de gastvrijheid gevaar. Er is wederkerigheid in het spel, vandaag ben je gastheer of gastvrouw, maar morgen kun je gast zijn. Het spreekwoord zegt: 'Een vriend is ons pas dan bekend, wanneer het geluk zich van ons wendt.'

Of je nu gast bent, gastvrouw of gastheer, je wordt van je bekende plaats weggetrokken en meegenomen op een avontuur waarvan de uitkomst onzeker is, niets staat meer op de plaats. De zielige en de stumperd blijken mensen zoals jij en ik, de arme sloeber heeft een warm kloppend hart en de asielzoeker krijgt opeens een gezicht en een naam.

Die jongeman, iets in zijn hoofd wil niet goed sporen, en je moet zo 'normaal' zijn in onze moderne samenleving. Of die vrouw, ze is manisch-depressief, 'ik ben iemand van hoge hoogten en diepe dalen' zei ze. Of die man uit Iran, hij was heel wat in zijn land, en nu, hier hoor je er toch niet echt bij. Over iedere gast bij Stem in de Stad valt een boeiend verhaal te vertellen, over iedere vrijwillige medewerker ook. Die verhalen lopen weliswaar nogal uit elkaar, maar onze vrijwilligers, en evengoed onze beroepskrachten, hebben in de loop der tijd ontdekt dat de verhalen van gast en gastgever veel meer op elkaar lijken dan ze zelf van te voren dachten. We délen samen veel meer dan dat we van elkaar verschillen.

Waarom? Omdat we ten diepste allemaal mensen zijn die hunkeren, die verlangen, die geluk willen, die gekénd willen worden. En omdat we allemaal mensen zijn die daar nooit mee klaar zijn, altijd onderweg, altijd op zoek, dikwijls eenzaam en alleen.

Als we over gastvrijheid spreken, dan wordt die gastvrijheid geschonken aan eenzame mensen. Als er al gesproken moet worden over zielige mensen en stumperds, dan geldt dat voor ons allemaal. Dat namelijk in onze zieligheid onze ziel is aangevreten door het virus van de eenzaamheid, dé grote gesel van onze moderne, westerse samenleving.

Gemeenschap

Datgene wat uitvergroet, levensgroot en soms niet te dragen bij de meeste gasten en bezoekers van ons centrum aanwezig is; gekwetst, gewond, afgewezen, veroordeeld, in de kou gezet, ziek, stervende, dood! al deze ingrediënten van de eenzaamheid, zitten in ieders dagelijkse maaltijd. Dáárom kunnen mensen niet zonder elkaar. Onderlinge gemeenschap en saamhorigheid is dan ook hét grote medicijn tegen de dodelijke omklemming van de eenzaamheid. Hoe vaak vallen deze woorden niet uit de monden van zowel gasten als medewerkers; gemeenschap, community, communio, het delen van elkaars levensweg. Gemeenschap is een leerproces. Het is op dit punt dat de diepste waarheid van ons menszijn én van het evangelie opdoemt. Dat is, dat de rijken genezen aan de arme, hoe zouden zij anders moeten leren dat hun opgehoopte rijkdom grotendeels (onbewust) diefstal is? Dat autochtone Nederlanders kunnen genezen aan vluchtelingen en allochtone Nederlanders, hoe zouden zij anders ooit een multi-culturele samenleving kunnen bouwen? Dat de levenden genezen aan de stervenden, hoe zouden zij anders ooit kunnen ervaren dat het geheim van het leven is, dat je het uit handen durft geven? Het is dit proces van vreugdevolle omkering dat het hart uitmaakt van de evangelische gastvrijheid. In de christelijke gemeente wordt deze gastvrijheid geleerd en beoefend als een voorproefje op het komende Rijk van God. Het is Christus zelf die aan den lijve en totterdood deze gastvrijheid belichaamt. Hij is een gewónde genezer. Hij leert ons en leeft ons voor dat in het samengaan van zwakken en sterken béiden tot nieuwe mensen worden en dat Hij-zelf de verbindingsschakel tússen beide is.

Stem in de Stad wil gaan in dit spoor en is een oefenplaats om elke dag deze gemeenschap te leren en te leven. We zijn een gemeenschap van uitersten, en precies dat maakt ons werk zo boeiend. Sterke- en zwakke mensen, hoog opgeleide mensen en analfabeten, jonge en oude mensen, homoseksuele- en heteroseksuele mensen, psychisch ontheemde mensen en mensen die het zogenaamd 'op een rijtje hebben', donkere mensen en witte mensen, autochtone en allochtone mensen, legale en illegaal in Nederland verblijvende mensen, mensen op 'het rechte spoor' en bajeskanten, moslims en christenen, gelovigen en 'ongelovigen', mensen aan de zelfkant van de samenleving en mensen uit de rijkste buurten van Nederland, mensen die succesvol zijn en mensen bij wie alles tegen zit, etcetera.

In onze diaconale gemeenschap worden deze uitersten niet als een probleem ervaren, maar als een begin van iets nieuws, als een variëteit aan mogelijkheden. Mensen kunnen groeien aan elkaar, elkaars tekorten zichtbaar maken en over en weer aanvullen. Deze mensvisie vinden we terug in de woorden van de Bergrede (Matteüs 5 - 7) en andere documenten van hoop. Deze mensvisie proberen we uit in al onze afdelingen. Stapje voor stapje groeit onze gemeenschap verder en dieper. In een samenleving als de onze waar gemeenschapsverbanden nagenoeg zijn verdwenen is het bitter hard nodig dat deze experimenten van hoop doorgaan, zich verstevigen en zich verbreden. Nooit zal deze droom ophouden, omdat ze wat ons betreft gegrond is in een Schepper die onze wereld voortstuwt naar vrede, recht en menslievendheid.

Een moeder zei tegen de reporter op de tv: 'Mijn zoon woont al meer dan 30 jaren in een instelling, elke week ga ik met de bus naar hem toe. Hij kent me niet, maar bij hem voel ik mij het meest thuis. Nu gaan ze mijn zoon overplaatsen naar een ander instituut, hier nogal ver vandaan. Ik weet niet of ik nu nog wel elke week bij hem langs kan gaan, zelf word ik ook ouder en minder goed te been.' De vanzelfsprekendheid van haar zorg ontroerde me. Ik liet het op me inwerken: 30 jaar lang elke week met de bus, 30 jaar ...! Geen verbittering in haar ogen, veeleer dankbaarheid om aanwezig te mogen zijn bij haar kwetsbare zoon. Over trouw en gemeenschap gesproken!

De helper en de geholpene, ze hebben elkaar nodig. Over en weer gebeurt heling en genezing. Het is geen eenrichtingsverkeer, niemand verheft zich boven iemand. Helper en geholpene zijn niet gelijk aan elkaar, maar wel gelijkwaardig. Deze solidaire uitgangspositie is het geheim van ons werk en is de basis van onze gemeenschap. Honderden mensen bezoeken ons centrum: eenzame mensen, thuis- en dakloze mensen, verslaafde mensen, mensen in de goot, asielzoekers, ex-gevangenen, gewone mensen - ménsen! Samen met de vele vrijwilligers en de beroepskrachten vormen ze een gemeenschap, die zich wil laten voeden door de verrassende Ander, door Liefde. De spijs heet aandacht, genegenheid, bemoediging en verzet tegen onrecht. Dit alles verbindt ons tot een bezielde verband, waarin we mogen ervaren dat we geliefde mensenkinderen zijn, bemind door Liefde. We houden elkaar vast en laten ons meevoeren in de trekkracht naar voren, tot de Eeuwige zal zijn alles in allen, en wij opnieuw geboren.

Geloof

In het voorgaande is al wel duidelijk geworden dat ons diaconaal-sociale werk plaats vindt in een open en uitnodigende ruimte van een gelovige, humane identiteit. De werken van barmhartigheid (Matteüs 25) die we mogen verrichten ten dienste van zoveel mensen in nood, geschiedt in navolging van de Barmhartige zelf. Het begrip 'onbaatzuchtig' drukt goed uit waar het om gaat. Het wil zeggen dat jouw inzet jou geen enkel baat of voordeel geeft. Je zorgt vanuit een soort onbegrepen innerlijke aandrang. *Iets* in je zegt: ga, doe, heb lief. Je rijdt niét door bij die man die gewond langs de kant van de weg ligt, maar je stapt erop af zoals in de parabel van de barmhartige Samaritaan (Lucas 10). Wie of wat deed deze 'buitenstaander' in de dagen van toen, vooróver buigen naar de gewonde mens? Net als wij had hij het druk. Waarom reed hij niet dóór? Wat voor appel ging er uit van de mens die vol kwetsuren langs de kant van de weg lag? Blijkbaar zo'n hevig en heftig signaal dat hij zonder te aarzelen van zijn rijdier afstapte. De christelijke traditie heeft vermoed wat er gebeurde en iemand als Vincent van Gogh laat het zien: de barmhartige Samaritaan keek rechtstreeks in de ogen van Christus zelf. *Hij* lag langs de kant van de weg, beroofd, vertrappt en alleen gelaten. De aantrekkingskracht die van hem uit ging moet enorm geweest zijn, niet aan te ontkomen. De lijdende en nooddruftige Christus leert ons, haastige voorbijgangers, om met de ogen van God te kijken. Hier ligt het hart en de kern van de diaconale spiritualiteit. De priester en de leviet 'liepen met een boog om hem heen'. Zij kenden de mens in nood slechts uit een godsdienstig boek of als iemand waaróver je sprak in kerkelijke rituelen. Ze kenden 'de gezalfde' in theorie, als een welzijnsmethode, uit een leerboek. Maar eens zal hun én ons duidelijk worden dat de geknechte Mens tot vandaag te vinden is langs de kant van de weg, langs alle wegen van de wereld en in de straten van Haarlem.

Lied van Stem en Stad

*Een stad
zal uit de hemel dalen
tuin in bloei aan lichtend water*

*vrouw in bruidstooi -
van godswege -
en een stem roept
'Ik maak alle dingen nieuw'.
Zo staat geschreven.*

*Wij, onder wolkkolommen
diep in stegen
mensen van de straat
- vandaag nog hier
en morgen waar gebleven -
zal ooit aan ons geschieden
wat geschreven staat? ¹³⁾*

Stem in de Stad voedt zich met de inspiratie van deze verhalen. Ze verwarmen het hart, geven moed en volharding om het niet altijd eenvoudige werk vol te houden.

De verhuizing naar de Vincentiuspanden, een nieuwe fase voor Stem in de Stad

In het jaar 2004 ondertekenden de besturen van de Vincentiusvereniging, het Sint Jacobs Godshuis en Stem in de Stad een intentieverklaring waarin besloten werd tot intensievere samenwerking. De Vincentiusvereniging, een van de oprichters van Stem in de Stad, beheert al decennia lang een low budget-restaurant en een kledingmagazijn. Vincentius is onze buurman, met wie we dezelfde diaconale doelstelling delen. Zijn sociale geschiedenis is elders in deze uitgave te lezen. Datzelfde geldt voor het Sint Jacobs Godshuis, al eeuwenlang een steunpunt voor mensen in nood in het Haarlemse.

De samenwerking tussen de drie organisaties heeft ertoe geleid dat Stem in de Stad vanaf 2011 gevestigd is in de geheel gerestaureerde panden van Vincentius, Nieuwe Groenmarkt 22.. Ons gebouw op nummer 10 werd te klein. Nieuwe mogelijkheden en kansen dienen zich aan en kunnen volop benut worden in dit nieuwe, grotere pand. Het diaconale pionieren zit ons in het bloed. Zo zal na verloop van tijd het nieuwe restaurant geïntegreerd worden in ons werk. Ook zal er een medische post van start gaan. Om over andere kansen voorlopig nog maar even te zwijgen. Dankbaarheid overheerst dan ook, dat in een tijd van kerkelijke teruggang deze ambitieuze verbouwing en verhuizing samen met het Sint Jacobs Godshuis en Vincentius gerealiseerd kon worden, ten dienste van mensen die het tempo van onze snelle samenleving niet meer kunnen bijhouden. Zij blijven begin- en eindpunt van al ons ondernemen.

Meditatieve afsluiting

De verbouwing is achter de rug. In het bestaan van Stem in de Stad en haar partners is een nieuwe fase aangebroken. Velen zetten de schouders eronder en we zullen door-bouwen, steen voor steen, tot eens het gebouw 'wereld' af zal zijn en de mensen die erin wonen getroost en geheeld. Dat we goede bouwmeesters mogen zijn en Hem volgen die ons steeds weer nieuwe bouwopdrachten geeft. In een grootse poging om tot échte nieuwbouw te komen gaf 'de Ene', de Eeuwige die we God

³⁾ *Tekst: Huub Oosterhuis. Muziek: Antoine Oomen. Geschreven en gecomponeerd voor het tienjarig jubileum van 'Stem in de Stad' in februari 2005.*

noemen, een vergunning af aan iemand van wie de wereld droomde, aan iemand op wie jij en ik écht kunnen vertrouwen.

‘Ga maar aan het werk, mijn lieve kind,’ sprak de Levende tot zijn Kind. ‘Maak je naam waar mijn lieve kind, word een Bevrijder, Jozua, Joshua, Jezus. Mijn zegen heb je. Steen voor steen geef ik jou de opdracht om de bouwput ‘wereld’ menselijk te maken, mooi, goed, rechtvaardig. Zoek medestanders, metselaars, timmerlieden, creatievelingen, dichters en denkers, doeners en daders. Maak mijn paradijs tot werkelijkheid, maak het huis wereld stevig en solide, maak mijn steden vreedzaam en vol recht. IK zal er zijn, IK zal er bij zijn.’

En Joshua ging, met zijn vrienden en vriendinnen. Door zijn persoon werden mensen bewogen, omdat hij iets van God in zich had. ‘Dat hebben jullie ook’, zei hij tot de mensen om hem heen, ‘ook jullie hebben dat “iets” van God in jullie - kracht, power, geestdrift. Kom, bouw met me mee, plant, begiet, verzamel stenen van overal en ga door met het werken aan een gastvrije gemeenschap.

‘Ware gemeenschap ontstaat van twee kanten: ieder onderhoudt een levend wederkerige betrekking met het levende midden dat tussen ons is, én allen staan met elkaar in een levend wederkerige betrekking. Zo bouwt de gemeenschap zichzelf op uit levend wederkerige betrekkingen. Maar op een wezenlijker niveau *wórdt* zij opgebouwd: door de Bouwmeester van ellen, het levende werkende Midden.’ Martin Buber

Jurjen Beumer is predikant van de Protestantse Gemeente te Haarlem en directeur van Stem in de Stad. Vanaf het allereerste begin is hij betrokken bij Stem in de Stad. Samen met vele anderen ontwikkelde hij dit oecumenisch diaconale werk in de binnenstad van Haarlem. Tevens is hij auteur van een groot aantal boeken op het gebied van spiritualiteit en sociale betrokkenheid.
(jjbeumer@stemindestad.nl)

STEM IN DE STAD (Oecumenisch Diaconaal Centrum),
Nieuwe Groenmarkt 22,
2011 TW Haarlem
t: 023 5342891 f: 023 5341269 e: info@stemindestad.nl
website: www.stemindestad.nl
bank: 2829240